

РЕЦЕНЗИЯ

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И
НАУЧНА СТЕПЕН „ ДОКТОР“ В
ОБЛАСТ НА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ: 1. ПЕДАГОГИЧЕСКИ НАУКИ,
ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ : 1.2. ПЕДАГОГИКА,
ДОКТОРСКА ПРОГРАМА: „ СПЕЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА“.
НА ТЕМА: ОБРАЗОВАТЕЛНИ СТРАТЕГИИ ПРИ УЧЕНИЦИ СЪС СИНДРОМ
НА ДЕФИЦИТ НА ВНИМАНИЕТО И ХИПЕРАКТИВНОСТ.**

Автор: Василиос Хараламбос Перистеропулос

Научен ръководител: доц. д-р Мая Сотирова

Рецензент: проф. д-р Катерина Караджова

Със заповед №2255 от 03.11.2020 година на Ректора на ЮЗУ „ Неофит Рилски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: : ОБРАЗОВАТЕЛНИ СТРАТЕГИИ ПРИ УЧЕНИЦИ СЪС СИНДРОМ НА ДЕФИЦИТ НА ВНИМАНИЕТО И ХИПЕРАКТИВНОСТ за придобиване на образователна и научна степен „ доктор“ в област на висше образование Педагогика и професионално направление : Педагогически науки.

Автор на дисертационния труд е Василиос Хараламбос Перистеропулос докторант към катедра „ Управление на образованието и специална педагогика“ към ЮЗУ „ Неофит Рилски“.

Представеният от г-н Василиос Хараламбос комплект материали е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ЮЗУ.

Кратки биографични данни за докторанта.

Василиос Хараламбос е бакалавър по математика. Има две завършени магистърски степени. Първата : Управление на инженерни проекти е получена в Бирмингам , а втората е завършена през 2011 в Южен Уелс . В същото време той работи и като учител по математика първоначално в частно училище, а по- късно и в държавно. Практиката му като учител го среща с деца със специални образователни потребности, в това число и деца с дефицит на внимание и хиперактивност. От 2017 до 2020 година е редовен докторант към ЮЗУ „ Неофит Рилски“.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи.

Парадигмата : Дефицит на внимание и хиперактивност е обект на изследване от много специалисти. Този проблем представлява интерес за психиатри, психолози, лекари, педагози, специални педагози и други. Всички те , от своите научни позиции се опитват да обяснят етиологията, проявите и най- вече възможностите на тези деца за обучение и развитие. В резултат на което се появиха системни проучвания и научни теории, насочени към създаването на иновативни програми и образователни стратегии, които могат да намалят разрушителното поведение при ученици и възрастни със СХДВ.

Въпросите, свързани с търсенето и намирането на нови образователни стратегии са провокативни за всички, които се занимават с обучението на деца със специални потребности. Съвременните образователни концепции, както и новите нормативни документи, обнародвани в редица европейски държави, формират необходимата рамка за създаването на нови образователни стратегии в областта на науката Специална педагогика.

Фактът , че в последните години броят на учениците с хиперактивност и дефицит на вниманието, интегрирани в общообразователното училище нараства много прави анализирания проблематика изключително актуална, а създаването на иновативни подходи в образованието полезно и навременно. Тяхното основно предназначение е оптимизиране на социализацията и интеграцията на децата със СХДВ и подобряване качеството на тяхната училищна успеваемост ..

Свързването на тази проблематика с когнитивно- поведенческата теория и теорията на социалното учене определя необходимостта от активното участие на родители и учители и планирането на поведенческите действия на ученика с СДВХ в дома, училището и местата за отдих.

От тази гледна точка избраната тема , както и целия дисертационен труд са значими с много приложни аспекти за педагогическата теория и практика.

Познаване на проблема.

Дисертационният труд има класическа структура. Включва увод, четири глави, заключение и списък на използваната литература. Дисертацията е разработена върху 264 страници текст, от които 233 същинската част, а другите съдържат приложението. Успоредно с това в текста са включени 62 таблици и 40 диаграми. Списъкът с използваната литература съдържа 238 заглавия на английски и 4 на български език.

Още в увода докторантът акцентира върху основните характеристики на СХДВ, неговото състояние, обосновка и терапия. Търсенето и намирането на корелации между техниките за промяна в поведението на ученика и училищната среда, мотивират докторантът да избере тази тема и обосновават актуалността на визираната проблематиката.

В първата глава се прави анализ на понятието на СХДВ. Анализирани са различни теории относно понятието СХДВ, неговото разпространение и анализ по полов принцип. В светлината на казаното ще добавя, че при момчетата като доминиращ синдром се утвърждава дефицита на вниманието, а при момчетата хиперактивността. Положителен момент на тази част е факта, че докторантът показва причините за СХДВ, инструментариума за диагностика и различните съпътстващи заболявания. Информацията тук е представена задълбочено и отговорно и може с успех да се използва от специалистите, които изучават и обучават деца със СХДВ. В контекста на казаното ще спомена за социалните последици, които могат да доведат до по-екстремни ситуации, които много често са резултат от СХДВ.

Професионално и компетентно докторантът представя същността и особеностите на образователните аспекти и подходи за лечение при деца и ученици със СХДВ (втора глава). Съществен момент в дисертационната разработка е анализа на причинно-следствените връзки между СХДВ и обучителните затруднения от една страна и когнитивните дефицити от друга. В резултат на това се установят неприемливо поведение и намалени академични постижения при учениците, което затруднява социалната им адаптация в зряла възраст.

Значим и съществен момент в дисертационния труд са представените техники за промяна на поведението. Според автора те се основават върху принципите на теорията на обучението, когнитивно поведенческата теория и теорията за социалното учене. Успоредно с това авторът обосновава идеята за интегрираното и включващо обучение като елемент от социалните взаимодействия, а индивидуалния учебен план като инструмент, регламентиращ необходимостта от допълнителна подкрепа децата със СХДВ.

Предложените образователни стратегии са надеждни и ефективни в перспективен план. Нещо повече според докторанта визираните стратегии в своята цялост водят до намаляване на основните симптоми на това сложно състояние.

Трета глава представя дизайна на експерименталното изследване. Обектът и предметът са описани лаконично, точно и коректно. Целта е амбициозна и ориентирана изцяло към бъдещето. Според автора разработването, внедряването и оценката на специалната образователна програма е сполучлив опит за успешното преподаване и подпомагане на децата и младежите със СХДВ. Въз основа на резултатите от проведеното изследване, докторантът предлага и описва интервенции, които ще подобрят поведението и академичните постижения на децата със СДФХ. Хипотезата формулирана под формата на изследователски въпрос е насочена към ефективността на специалната образователна програма.

Ще добавя, че дългогодишния опит на докторанта като учител по математика и работата му с ученици със СХДВ оказва изключително голямо значение върху прецизността и обективността на проведеното изследване. В експерименталното изследване са включени 54 изследвани лица със СХДВ, от които 40 момчета и 14 момичета. Експерименталната процедура е насочена към обосноваване значението на иновативни образователни стратегии като средство за въздействие при деца и ученици със СДВХ.

Василиос Хараламбос добре познава състоянието на учебния процес и подходите за въздействие при децата и учениците със СХДВ. Това му дава възможност да направи интересни експерименти като използва субективните възгледи на учителите и обективни стандартизирани тестове. Въз основа на това той прави сполучливи интерпретации за поведенческите прояви и академични постижения на децата и учениците със СХДВ. Изследването се реализира в рамките на 10 седмици.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Един от най-стойностните моменти в дисертационното изследване е анализирането на експерименталните резултати. Първичните данни са представени таблично и графично. Чрез тях се представя информация за състоянието на академичните постижения и поведенческите прояви на децата и учениците със СХДВ в началото на програмата. В този смисъл докторантът обосновава водещата роля на учителя, който трябва да наблюдава поведението на учениците с разстройството и да записва честотата на неподходящо поведение, като липса на внимание,

прекъсване на урока и друго поведение, свързано с нежеланите характеристики на синдрома.

Умело и професионално докторантът представя разликите, включени в експерименталния анализ, както и възможните корелации между гръцката оценъчна скала за СХДВ и другите изследователски инструменти. Направеният анализ тук е задълбочен, прецизен и компетентен. Статистическият анализ е изключително богат. Чрез програмата SPSS са описани проявите на количествените променливи и процентното съотношение. Чрез тестовете на Ман-Уитни и Пиарсон е направен сравнителен анализ между две групи изследвани лица. Параметричният анализ на дисперсията ANOVA е използван за сравняване на количествени променливи между три и повече различни групи и т.н.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката.

Приемам реалността на описаните приноси. Авторът ги е обособил в две групи: Научни приноси и Теоретико-приложни приноси. Те са дадени в обобщен вид, но очертават ползите от десетседмичното прилагане на специфичната образователна стратегия при деца и ученици със СХДВ. Ще добавя някои по-конкретни, които очертават значимостта на рецензирания труд.

1. Многообхватен и системен анализ по отношение на дейностите, включени в образователната програма;
2. Точно планиране, фиксиране и разпределение на образователните стратегии, включени в 10 седмичната образователната програма;
3. Реализирана екипна работа: родители, учители, деца;
4. Диференциране на образователните стратегии: стратегии за учене, стратегии за организации и стратегии за управление на времето;
5. Представяне на позитивни модели на поведение, целящи подобряване на социалните умения;
6. Установяване на корелации между иновативната образователна стратегия и възможностите на учениците със СХДВ за по-пълноценното им образование и формирането на адекватни поведенчески умения.

7. Създаване на предпоставки за разработка на нови учебни програми, внедряване на интерактивни технологии и иновативни подходи при обучението на деца и ученици със СХДВ.

Проведеното експериментално изследване и последвалите анализи са насочени към промяна на образователната среда и включването на иновативни образователни стратегии при обучението на деца и ученици със СХДВ. Това провокира размисли върху създаването на нови подходящи програми за подобряване качеството на обучение и възпитание на посочената категория деца и ученици.

Преценка на публикациите по дисертационния труд.

Докторантът има 6 самостоятелни научни публикации, които са свързани с проблематиката на дисертационния труд. Те безспорно ще обогатят теорията и практиката на специалната педагогика и ще провокират формирането на иновативна образователна среда, стимулираща обучението на деца и ученици със СХДВ. Като брой и съдържание те отговарят на изискванията за допускане на автора до публична защита.

Лично участие на докторанта

Според мен организирането и провеждането на експерименталното изследване е извършено от докторанта. Смятам, че визираните в дисертацията научни изводи и приноси са лично постижение на докторанта.

Автореферат

Авторефератът е разработен върху 51 страници. Като обем и като съдържание той отговаря напълно на изискванията за структурирането и оформянето на подобен вид разработка. В лаконичен вид, но точно авторефератът отразява структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Критични забележки и препоръки.

1.Имам забележка относно организационната част. Мисля, че хипотезите и задачите се нуждаят от прецизиране. Хипотезата е формулирана като

изследователска задача, а не като научно обоснована предположение, което трябва да се докаже ;

2. В дисертационното изследване е налице известен субективизъм. Първичните данни се базират само и единствено на наблюдението осъществено от учителите. Във връзка с това е и моят въпрос: *Въведени ли са уеднаквени критерии за установяване проявите на „неподходящото“ или „подходящото“ поведение, както и на другите сравними променливи?*

3. Не одобрявам системата на създаване и прилагане на наказания. Не може в една педагогическа среда „наказанието“ да се интерпретира като положителна техника за подкрепа.

Препоръки

Според мен автора има потенциал да доразвие темата, да включи и допълнителни компоненти на образователната програма, да разшири анализите по посока на качествените. По този начин специфичната образователна стратегия ще придобие по-голяма популярност и приложимост.

Заклучение

Разработената дисертация отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Поради тази причина давам своята положителна оценка за рецензирания дисертационен труд, както и за представените автореферат, обобщени изводи , приноси и научни публикации.

Въз основа на всичко описано в моята рецензия **ПРЕДЛАГАМ НА УВАЖАЕМОТО НАУЧНО ЖУРИ ДА ПРИСЪДИ ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“** на Василиос Хараламбос - област на висше образование Педагогика, професионално направление Педагогически науки, докторска програма „Специална педагогика.

Проф. д-р К. Караджова